

LXI/2 [1986], s. 251-272); "et-Teṭavvürü'l-ḥaḍârî ve mezâhiruhû fi 'ıḳlîmî'l-Cedîde" (*el-Menâhil*, XXVII/10 [1983], s. 37-62); "el-Fikrû'l-İslâmî ve eṣeruhû fi felsefeti Mûsâ b. Meymûn ve teṭavvürî't-teḳâlidî'l-Yehûdiyye" (*Ḥalkatû vaṣl beyne's-Şarḳ ve'l-Ġarb: Ebû Ḥâmid el-Ġazzâlî ve Mûsâ b. Meymûn*, nşr. Muhammed Benşerife v.dğr., Rabat 1406/1985, s. 107-125); "Devrû'l-melâḥatî'l-Maġribiyye fi'l-biḥâr tıvâle elf 'âm" (*el-Menâhil*, XXXII/12 [1985], s. 64-121); "Sebte min ḥilâli ricâliḥâ" (*el-Menâhil*, XXII/9 [1982], s. 658-719); "eṭ-Ṭıbbû'l-İslâmî ve'l-İlmû'l-ḥadîs" (*el-Menâhil*, XXXIII/12 [1985], s. 44-76); "el-ʿÂmmiyye ve'l-fuşḫâ fi'l-Ķâhire ve'r-Rabât" (*MMLA*, LXIII [1984], s. 214-238); "el-Fünûnû's-şâbiyye ve's-şınâ'atû't-taklîdiyye bi-Mer-râkûş" (*el-Menâhil*, IV/2 [1975], s. 121-209); "Muṭṭıyyâtû'l-fenni'l-İslâmî fi'l-Maġrib" (*el-Menâhil*, III/2, 1975, s. 51-71).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdelaziz Benabdallah, *Clartés sur l'Islam ou l'Islam dans ses sources*, Jadida 1995, s. 34-36; Cirârî, *et-Te'lif ve nehḍatuhû bi'l-Maġrib fi'l-ḳarnî'l-işrîn min 1900 ilâ 1972*, Rabat 1406/1985, s. 369-371; *İzdîvâciyyetü'l-aşâle ve't-tahdîs: Tekrîmü'l-üstâz 'Abdifazîz Ben'abdillâh*, Rabat 1995; Ammâr Abdüsselâm Raûf, "'Abdülfazîz b. 'Abdullâh", *Mevsû'atü Beyti'l-ḥikme li-a'lämî'l-'Arab fi'l-ḳarneyni'l-tâsîf 'aşer ve'l-işrîn*, Bağdad 1420/2000, I, 317-318; <http://www.abdelazizbenabdallah.org> (05.02.2015); <http://ar.wikipedia.org/wiki/abdelazizbenabdallah> (05.02.2015).

NECÂT EL-MERİNÎ

ABDÜLAZİZ b. BÂZ

(عبد العزيز بن باز)

Abdülazîz b. Abdillâh
b. Abdîrahmân Âli Bâz
(1912-1999)

**Suudi Arabistan müftüsü,
Selefi düşüncenin
önemli temsilcilerinden.**

22 Kasım 1912 tarihinde Riyad'da doğdu. Ziraat, ticaret ve ilimle uğraşan, bazı mensupları kadılık yapmış olan bir aileye mensuptur. Ailenin Necid bölgesine Medine'den geldiği söylenmişse de kendisi aslen Riyad bölgesinden olduklarını belirtir. Üç yaşında iken babası vefat edince annesinin himayesinde yetişti. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. On altı yaşında gözlelerinden hastalandı ve yirmi yaşına gelmeden görme duyusunu tamamen kaybetti. İlim tahsilinde özellikle Muhammed b. Abdülvehhâb'ın soyundan gelen üç âlimden faydalandı. Bunların en önemlisi ve üzerinde en çok etki bırakanı, 1928-1938 yılları arasında derslerini takip ettiği Suudi

Abdülazîz
b. Bâz

Arabistan müftüsü Muhammed b. İbrâhim Âlû's-Şeyh, diğer iki hocası da Muhammed b. Abdüllatif Âlû's-Şeyh ile Sâlih b. Abdülazîz Âlû's-Şeyh'tir. Riyad Kadısı Sa'd b. Hamed b. Atîk, beytümâl vekili Hamed b. Fâris ve Mekke'de Sa'd Vakkâs el-Buhârî'den de ders aldı. Bunlardan tefsir, hadis, fıkıh, kıraat, nahiv, sarf, fıkıh usulü, tarih, hadis usulü, ferâiz gibi ilimleri ve Muhammed b. Abdülvehhâb'ın eserlerini okuyup Hanbelî-Selefi ekolüne uygun klasik eğitimini tamamladı.

Hocası Muhammed b. İbrâhim'in tavsiyesiyle Necid'deki Harc bölgesinde 1938-1951 yıllarında kadılık yaptı. Daha sonra Riyad'da lise seviyesinde dinî eğitim veren el-Ma'hedü'l-İlmî'de ve 1953'te açılan Şeriat Fakültesi'nde hadis, fıkıh ve akaid okuttu (1953-1969). 1961'de kurulan el-Câmiatü'l-İslâmiyye'nin rektörlüğünü hocası Muhammed b. İbrâhim'in 1969 yılında vefatına kadar vekâleten, 1970-1975 yılları arasında asaleten yürüttü. 1975'te bakan rütbesiyle Suudi Arabistan Krallığı müftülüğüne getirildi ve ölümüne kadar yirmi beş yıl bu görevde kaldı. Ayrıca Suudi Arabistan Hey'etü kibârî'l-ulemâ ve Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî'nin kurucu meclis başkanlığı, Râbita'ya bağlı el-Mecmau'l-fikhî'nin ve el-Meclisü'l-âlemî li'l-mesâcid'in başkanlığı gibi birçok görev üstlendi. 1982'de kendisine Kral Faysal Uluslararası İslâm'a Hizmet ödülü verildi. Resmî görevleri yanında klasik usulde ilim öğretimine büyük önem verdi. Vefatına kadar düzenli olarak Riyad'daki el-Câmiu'l-Kebîr'de (Türkî b. Abdullah Camii) fıkıh ve hadis dersleri vererek yüzlerce talebe yetiştirdi. Gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra Suudi Arabistan'ın ilmî ve dinî hayatı üzerinde önemli etkileri olan bu talebeler arasında Muhammed b. Sâlih el-Useymin, Abdullah b. Cibrî'n, Abdülazîz b. Muhammed es-Sedhân, Abdullah b. Kuûd, Sâlih b. Hileyîl, Sâlih b. Fevzân, Bekir Ebû Zeyd, Abdülazîz Âlû's-Şeyh anılabilir. İbn Bâz 13

Mayıs 1999 tarihinde vefat etti. Cenaze namazı ertesi günü Mescid-i Harâm'da kılınarak Makberetü'l-Adl'de defnedildi.

Günümüz Selefi düşüncesi üzerinde önemli etkileri bulunan İbn Bâz, *Şahîḥ-ḥayn*'dakilere ilâveten çok sayıda hadis ezberlemiş olup hadis tenkidi ve hadis ricâline vâkıftı. Mensup olduğu Hanbelî mezhebi içinde özellikle İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşlerini tercih etmiştir. Nitekim hocası Muhammed b. İbrâhim Âlû's-Şeyh bir mecliste verilen üç talâkn üç talâk sayılması görüşüne göre fetva verirken İbn Bâz, İbn Teymiyye'nin görüşü doğrultusunda bunu bir talâk saymış, bu yüzden Kral Abdülazîz tarafından eleştirilince kendi görüşünün dayanaklarını açıklayan bir mektup kaleme alarak fetvasında ısrar etmiştir. Özellikle ülke dışından gelen öğrencilerin öğrenim görmesi için kurulan Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'nin rektörlüğü ve ardından Suudi Arabistan müftülüğü döneminde yurt içinde ve yurt dışında müslümanların problemleriyle meşgul olmuş, İslâm dünyasının çeşitli yerlerine ve müslüman azınlıklara yardımda bulunmuş, İslâmî ilimlerle ilgili ücretsiz kitap dağıtımına önem vermiştir. Mısır Cumhurbaşkanı Cemâl Abdünnâsır'a Seyyid Kutub'un idam edilmemesi için mektup yazmış (Seyyid Kutub'un bazı görüşleri hakkındaki eleştirileri için bk. David Commins, "Contestation and Authority in Wahhabi Polemics", *Religion and Politics in Saudi Arabia*, s. 48), Abdünnâsır'ın ve Baas rejimlerinin baskısından kaçan İhvân-ı Müslimîn cemaati mensuplarına Suudi Arabistan'a yerleşmeleri ve faaliyetlerine kısmen devam etmeleri için yardımcı olmuştur. Yaşadığı şartlarda modern bilimleri tahsil etmeyip geleneksel eğitimle yetişmiş olmasının etkisiyle bilhassa dünyanın dönmediği konusundaki görüşünden dolayı eleştirilmişse de bu görüşünü savunmaya devam etmiştir.

İbn Bâz hemen bütün vakitlerini fetva vermeye, derslerine ve kendisine başvuranların problemleriyle ilgilenmeye ayırmış, zühd, tevazu, cömertlik gibi hasletleri sebebiyle yöneticiler, halk ve ilim çevreleri tarafından sevilmiş ve takdir edilmiştir. Bununla birlikte Suudi Arabistan hükümetine ve özellikle onun dış politikasına karşı eleştirilerde bulunan bazı Selefi gruplar tarafından ağır biçimde tenkid edilmiş, bu gruplarla tartışmış ve zaman zaman onların görüşlerine karşı hükümeti destekleyen fetvalar yayımlamıştır. Bilhassa 1979 yılındaki Kâbe baskını ve Küveyt'in

işgalinden sonra 1990-1991 yıllarındaki Körfez savaşında muhaliflere karşı hükümeti destekleyen fetvalarının sosyopolitik açıdan önemli etkileri olmuştur (Ayman al-Yassini, *Religion and State in the Kingdom of Saudi Arabia*, Boulder-London 1985, s. 124, 127; Mehmet Ali Büyükkara, “11 Eylül’le Derinleşen Aynlık: Suudi Selefîye ve Cihadî Selefîye”, *Dinî Araştırmalar*, VII/20, 2004, s. 210, 212, 213, 216, 217, 224, 226, 228, 229; F. Gregory Gause III, “Official Wahhabism and the Sanctioning of Saudi-US Relations”, *Religion and Politics in Saudi Arabia*, s. 140-141).

Abdülazîz b. Bâz’ın hayatı ve görüşleri hakkında birçok makale ve kitap yazılmış olup bunların arasında şu çalışmalar sayılabilir: Nâyif b. Memdûh b. Abdülazîz Âlû Suûd, *Menhecû Semâhati’s-Şeyh ‘Abdil’azîz b. Bâz fi’r-red ‘ale’l-mu’hâlîfîn* (Riyad 1424); Şâfi b. Müzekkir el-Kureyşî es-Sübeî, *Menhecû’s-Şeyh ‘Abdil’azîz b. ‘Abdillâh b. Bâz fi’l-kağâya’l-fıkhiyyeti’l-müstecidde ma’a’t-ta’bîk ‘alâ ebrezi’l-ibâdât* (Demmâm-Riyad 1426/2005); Abdurrahman b. Yûsuf b. Abdurrahman er-Rahme, *el-İncâz fi tercemeti ‘Abdil’azîz b. Bâz: Hayâtühû ve cühûdühû’l-ilmîyye ve’l-‘amelîyye ve’d-da’aviyye ve âşâruhû’l-hamîde* (Riyad 1428/2007); Faysal b. Kazzâz el-Câsim, *Uşûlü’s-Şeyh ‘Abdil’azîz b. Bâz fi’r-red ‘ale’l-mu’hâlîfîn* (Beirut 2008); Ebû’l-Fidâ Ahmed b. Bedreddin, *el-Câmî fî fıkhi’l-‘allâme İbn Bâz* (Kahire 1431/2010); Hâlid b. Suûd el-Acrî, *el-İhtiyârâtü’l-fıkhiyye fî mesâ’ili’l-‘ibâdât ve’l-mu’âmelât min fetâvâ semâhati’l-imâm ‘Abdil’azîz b. Bâz* (Riyad 1430); Muhammed b. Sa’d eş-Şüveyr, “Menhecû’s-Şeyh ‘Abdul’azîz İbn Bâz fi takrîri’l-‘aķide” (*Mecelletü’l-Buĥûşî’l-İslâmîyye*, sy. 97 [Receb-Şevval 1433], s. 41-94); Hâlid b. İbrâhim el-Husayyin, “Me’âlim fî fıkĥ İbn Bâz ve menhecühû fî’l-fetvâ” (*Mecelletü’l-cem’iyyeti’l-fıkhiyyeti’s-Su’ûdiyye*, sy. 12 [Safer-Cemâziyelevvel 1433/2011], s. 191-344) (aynca bk. İbrâhim es-Seyf, *el-Mübtede’ ve’l-ĥaber*, III, 5-6).

Eserleri. 1. *Mecmû’u fetâvâ ve maĥâlâtın mütenevvi’a* (der. Muhammed b. Sa’d eş-Şüveyr, I-IV, Riyad 1408/1987; I-III, Kahire 1989; V. cilt, Riyad 1412, 1413/1993). İbn Bâz, daĥimik haldeki yazı ve notlarının toplanması yönünde oĥlu Ahmed ve talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şüveyr’e vasiyette bulunmuş, büyüĥ çoĥunluĥu sorular sorular üzerine yazılmış küçüĥ çapta olan eserleri internette otuz cilt halinde toplanmıştır (www.binbaz.org.sa;

son erişim 14.8.2014). Son haliyle bu mecmua onun hemen bütün eserlerini bir araya getiren bir külliyyat sayılabilir. Aşaĥıda adları verilen eserlerin çoĥu bu mecmua içinde yer almaktadır. Ayrıca İbn Bâz’ın heyet başkanı sıfatıyla verdiği fetvalar *Fetâva’l-Iecneti’d-dâ’ime li’l-buĥûşî’l-‘ilmîyye ve’l-iftâ’* adı altında önce yirmi altı, daha sonra on bir cilt olarak Ahmed b. Abdürrezzâk ed-Düveyş tarafından iki ayrı mecmua halinde bir araya getirilmiştir (www.alifta.net; son erişim 18.8.2014; ayrıca üyesi ve başkanı olduĥu Yüksek Âlimler Heyeti ile birlikte fetvaları için bk. *Fetâvâ hey’eti kibâri’l-‘ulemâ’*, I-II, Kahire 1990; bir grup âlimle birlikte kadınlarla ilgili fetvaları için bk. *Fetâva’l-mer’eti’l-müslime fi’l-‘aķâ’id ve’l-‘ibâdât ve’l-mu’âmelât ve’l-âdâb*, der. Ebû Muhammed Eşref b. Abdülmaksûd, I-II, İsmâiliye 1427/2007; yine bir grup âlimle birlikte fetvaları için bk. *Mevsû’atü fetâvâ mu’âşıra*, der. İmâd Zekî el-Bârûdî, I-IV, Kahire, ts.). *Kelâm ve fıkĥa dair bazı risâle ve makaleleri el-Mecmû’u’l-müfidü’l-mümtâz min kü-tübi’l-‘allâme İbn Bâz* adıyla bir araya getirilip neşredilmiştir (Riyad 2007), diĥer bazı âlimlerle birlikte Suudi Arabistan Kur’an Radyosu’nun -934 program devam eden- “Nûrun...” adlı fetva programında dinleyicilerin sorularına verdiği cevaplar, *Fetâvâ Nûrun ‘ale’d-derb* başlığıyla derlenmiştir (www.binbaz.org.sa; son erişim 14.8.2014). 2. *et-Taĥkîĥ ve’l-İzâĥ li-keşirin min mesâ’ili’l-ĥacci ve’l-‘um-re ve’z-ziyâre ‘alâ zâv’i’l-Kitâbi ve’s-Sünne (Tavziĥu’l-menâsik)* (baskı yeri yok, 1363; Kahire 1977; Riyad 1413/1993, defalarca basılan eser birçok dile, ayrıca Türkçe’ye tercüme edilmiştir: *Tahkik ve İzah: Kitap ve Sünnet İşıĥında Hac, Umre ve Ziyaret*, Riyad 1993). 3. *Naĥdü’l-ĥavmiyyeti’l-‘Arabîyye ‘alâ zâv’i’l-İslâm ve’l-vâķı’* (Riyad 1972; T trc. Mahmud Cevdet Sezer – Ali Ulvi Kurucu, *İslâm Gözüyle İrkçiliĥin Tenkidi*, İstanbul 1970). 4. *İĥâmetü’l-berâĥîn ‘alâ ĥukmi men isteĥşe bi-ĥayri’llâh ev şaddaķa’l-kehenete ve’l-‘arrâfîn* (Mekke 1393; Riyad 1414; T trc. Allah’tan Başkasından Yardım Dilemenin ve Kâhin Münecimlere İnanmanın Hükümüne Dair Deliller, Riyad 1992). 5. *Şelâşü resâ’î fi’ş-şalât* (Medine 1396; Riyad 1401; T trc. *Namaz Hakkında Üç Risale*, Riyad 1413/1992). 6. *et-Taĥzîr mine’l-bida’* (Medine 1396; Kahire 1978; Riyad 1982; T trc. Hüseyin Kuzu, *Bid’atlerden Sakındırma*, İstanbul 1996). 7. *Vücübü’l-‘amel bi-sünneti’r-Resûl ve kürrü men enkerêĥâ* (Riyad 1400; T

trc. *Sünnete Göre Hareket Etmek Vacip, Onu İnkâr Küfürdür*, Riyad 1416/1995, T trc. Muhammed Harrani, *Rasulullah’ın Sünnetine Göre Hareket Etmek Farzdır*, baskı yeri yok, ts.). 8. *Risâle fi ĥukmi’s-siĥr ve’l-keĥâneti ve mâ yete’allaķu biĥimâ* (Medine 1409; T trc. Muhammed Şahin, *Sihir Yapmanın Kâhinlikte Bulunanın Hükümü*, baskı yeri yok, ts.). 9. *el-‘Aķidetü’s-şahiĥa ve mâ yuzâdduhâ ve risâletü’l-ma’iyye* (Riyad 1415/1995; T trc. *Doĥru İnanç ve Ona Aykırı Olan Şeyler*, Riyad 1413/1992). 10. *Tuĥfetü’l-ihvân bi-ecvibetin mühimmetin tete’allaķu bi-erkâni’l-İslâm* (Riyad 1415; Kahire 1423/2003; T trc. Muhammed Şahin, *İslâm Esasları ile İlgili Sorulara Önemli Cevaplar*, baskı yeri yok, ts.). 11. *Keyfiyyetü şalâti’n-nebî sallallâhu ‘aleyhi ve sellem* (Riyad 1416/1995; İng. trc. *Prophet Mohammad’s Manner of Performing Prayers*, Medine, ts.). Eser Sa’d b. Şâyim el-Anzî tarafından Şerĥu Keyfiyyeti şalâti’n-nebî sallallâhu ‘aleyhi ve sellem adıyla şerhedilmiştir (Riyad 1433/2012). 12. *et-Tuĥfetü’l-kerîme fî beyâni keşirin mine’l-eĥâdişi’l-mevzû’a ve’s-saķime* (nşr. Abdülazîz b. İbrâhim b. Kâsım, Riyad 1430/2009; eser hakkında geniş bir tahrîc çalışması için bk. Muhammed Ziyâd et-Tükle, *ed-Dürretü’l-yetîme fî tahrîci eĥâdişi’t-Tuĥfeti’l-kerîme*, Beirut 1432/2011).

İbn Bâz’ın diĥer başlıca eserleri de şunlardır: *el-Fevâ’idü’l-celiyye fi’l-mebâĥişi’l-farziyye* (Mekke 1358; Riyad 1972), *el-İmâm Muhammed b. ‘Abdülvehhâb da’vetühû ve sîretüh* (Cidde 1385, 1389; Riyad 1995), *el-Edilletü’l-‘aķliyye ve’l-ĥissîyye ‘alâ cereyâni’s-şems ve süküni’l-arz ve imkâni’s-şu’ûd ile’l-kevâķib* (Medine 1391, 1395; Riyad 1402/1982), *Fazlü’d-da’veti ila’llâh ve ĥukmühâ ve aĥlâķu’l-ķâ’imine biĥâ* (Medine 1410), *Ĥükümü’l-İslâm fî men ta’ane fi’l-Ĥur’ân ev fî Resûlillâh* (Medine 1396), *Risâletân mücezetân fi’z-zekâti ve’s-şıyâm* (Riyad 1401), *Fazlü’l-cihâd ve’l-mücâhidîn* (Riyad 1392), *el-Aĥlâķu’l-İslâmîyye* (Fr. trc. *Avertissement important contre le faux testament*, Riyad 1982), *et-Teberrüc ve ĥaĥaru müşâreketi’l-mer’eti li’r-racûli fî meydâni ‘amelih* (Medine 1408), *el-Ĥicâb ve’s-süfûr fi’l-Kitâb ve’s-Sünne* (Kahire 1986), *Tuĥfetü’l-aĥyâr bi-beyâni cümle nâfi’ât mimmâ verede fi’l-Kitâbi ve’s-Sünneti mine’l-ed’iyyeti ve’l-ezķâr* (Riyad 1409, 1414), *Ĥulûl li-müşķileti’r-ribâ* (Kahire 1409), *Ĥükümü’l-ĥinâ’* (Medine

1410), *el-Cevâbü'l-müfid fi hükmi't-taşvîr* (Medine 1410), *Naşîha hâmmе fi't-tahzîri mine'l-mu'âmelâti'r-ribeviyye* (Riyad 1416/1995), *et-Taḥzîr mine'l-isrâf ve't-tebzîr* (Dammâm-Huber 1417), *el-Ecvibetü'l-müfide 'alâ ba'zi mesâ'ili'l-'aḳide* (Riyad 1418), *en-Nüket 'alâ Takrîbi't-Tehzîb* (nşr. Abdullah b. Fevzân el-Fevzân, Riyad 1426), *İzhârü'l-beyyinât 'an meḥâsini ta'addüdi'z-zevcât* (Kahire 1426/2005).

İbn Bâz bunların dışında İbn Hacer el-Askalânî'nin *Fethu'l-bârî* adlı *Şaḥîhu'l-Buḥârî* şerhini (I-XIII, Beyrut 1379-1381, M. Fuâd Abdülbâki ve Muhibbüddin el-Hatîb ile birlikte; I-XVII, Beyrut 1416/1996) ve *Fethu'l-bârî*'nin müstakil mukaddimesi *Hedyü's-sârîyi* (Beyrut 1410/1989, M. Fuâd Abdülbâki ile birlikte) neşretmiştir. İbn Cerîr et-Taberî'nin *et-Tebsîr fi me'âlimi'd-din* (Riyad 1416/1996, 1425/2004, başkasıyla birlikte), *Tahâvî'nin el-'Aḳidetü't-Taḥâviyye* (Riyad 1409; Kahire 1430/2009, başkalarıyla birlikte), Abdurrahman b. Hasan Âlü's-Şeyh'in *Fethu'l-mecîd Şerhu Kitâbi't-Tevhîd*'i (Medine 1391/1971; Kahire 1413/1992; Beyrut 1419/1998) gibi eserleri de notlarla birlikte yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Saïd b. Silm, *Mevsû'atü'l-üdeba' ve'l-küttâbi's-Su'ûdiyyîn hilâle sittine 'âm: 1350-1410*, Medine 1412/1992, I, 62-66; M. Hayr Ramazan Yusuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 357-358; Mehmet Ali Büyükkara, *İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul 2004, s. 146, 198, 199, 209, 210, 233, 252; N. J. Delong-Bas, *Wahhabi Islam*, Oxford 2004, s. 272; İbrâhîm b. Muhammed b. Nâsir es-Seyf, *el-Mübtede' ve'l-haber li-'ulemâ' fi'l-karni'r-râbi' 'aşer*, Riyad 1426/2005, III, 5-399; D. Commins, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, London-New York 2006, s. 108, 112, 116, 147, 149-150, 164, 166-167, 169, 170, 179-180, 182, 183, 187-188, 195-196; Abdullah el-Akil, *Min A'lâmi'd-da'va ve'l-hareketi'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşıra*, Amman 1429/2008, I, 444-456; T. Craig Jones, "Religious Revivalism and its Challenge to the Saudi Regime", *Religion and Politics in Saudi Arabia Wahhabism and the State* (ed. Mohammed Ayoob – Hasan Kosebalaban), Boulder-London 2009, s. 112; *Global Salafism: Islam's New Religious Movement* (ed. R. Meijer), London 2009, s. 10, 20, 23, 28, 58, 62, 65-66, 89, 130, 172, 173, 175, 182, 184, 185, 228, 269, 284, 333, 336, 352, 389, 390, 399, 430, 432-433; Muhammed el-Meczûb, *'Ulemâ' ve müfekkîrîn 'araftühüm*, Kahire, ts. (Dârü'l-i'tisâm), I, 77-106; Abdülazîz b. Abdullah Âlü's-Şeyh, "Difâ'an 'ani's-şeyḥayn İbn Bâz ve İbn 'Useymin rahîmehümallah", *Mecelletü'l-Buḥûşî'l-İslâmiyye*, sy. 79, Riyad 1427/2006, s. 7-16; www.binbaz.org.sa (14.08.2014).

ABDÜLAZİZ BEY

(1850-1918)

Devlet adamı, yazar ve hattat.

7 Kasım 1850'de İstanbul'da doğdu. Babası Umûr-ı Mülkiyye Nâzırı Pertev Mehmed Said Paşa'nın oğlu Ahmed Celâleddin'dir. Ataları nakîbüleşraflık görevinde bulunan Abdülazîz Bey'in soyunun Hz. Ali'ye ulaştığı belirtilmektedir. Aile Hicaz'dan Antakya'ya, Trablusgarp'a, oradan Konya'ya ve Bahçesaray'a gitmiş, Kırım'ın 1783'te Ruslar tarafından işgali üzerine I. Abdülhamid'in davetiyle Seyyid Hamdullah Efendi zamanında Darıca civarında bir çiftlik satın alarak oraya yerleşmiştir. Abdülazîz Bey'in dedesi Pertev M. Said Paşa burada doğmuştur.

Sıbyan mektebinden sonra özel hocalardan Arapça ve Fransızca öğrenen Abdülazîz Bey memuriyet hayatına 1868'de Bâbîâlî'de Ahkâm-ı Adliyye Riyâseti Mektûbî Kalemî'nde başladı. Ardından Sadâret Mektûbî Kalemî'nde mülâzemet ve Mühimme Odası'nda hulefâliğe getirildi (Ekim 1869). 1871'de İntihâb-ı Me'mûrîn Komisyonu'nun tahrir heyetine, 1872'de Şûrâ-yı Devlet kalemine, 1876'da Meclis-i Meb'ûsan'ın Dersaadet'ten mebus seçimi için teşkil edilen Devâir-i İntihâbiyye İkinci Daire Umûr-ı Tahrîriyyesi'ne mülâzemetle dahil oldu. Seçimlerden sonra yine Şûrâ-yı Devlet kalemine döndü. Bu arada yeniden kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu Hey'et-i Tahrîriyye-i Muvakkatesi'nde çalıştı. Kısa süren istifasının ardından Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin imamlık, hatiplik ve müezzinlik gibi vazifeleri düzenleyen Cihat İdaresi'ne geçti (14 Mayıs 1880) ve Ma'rûzât-ı Mühimme Kitâbeti'nde yaklaşık yirmi yıl görev yaptı. 1898'de bu memuriyet uhdesinde kalmak üzere Evkaf İdare Meclisi âzası, Meşrutiyet'in ardından meclis reisi (17 Ağustos 1908) oldu. 14 Eylül 1909 ıslahatında aynı nezârette müfettişlik vazifesine nakledildi. Dersaadet'in su

Abdülazîz Bey

yolları ve bentlerinin tamirâtı için kurulan komisyonun başkanı iken verilen açıklar yüzünden görevinden uzaklaştırıldıysa da (13 Kasım 1909) açıkların onun memuriyetinden önceki döneme ait olduğu ortaya çıkınca memuriyetine döndü (19 Mart 1910). 14 Mart 1910'da Şerif Ali Haydar Paşa'nın nezâretinde Edirne, Selânik, Konya ve Manastır vilâyetleri Evkaf müfettişliğine tayin edildi. İbnülemin Mahmud Kemal, çocukluğundan beri İstanbul'da yaşayan Abdülazîz Bey'in yaşlılığına rağmen çeşitli vilâyetlere memuriyetle gönderilmesi yanında yaşadığı geçim darlığı, üzüntü ve ıstırap yüzünden damar sertliği ve mesâne illetine yakalandığını ifade eder. Müfettişliğin lağvı üzerine İstanbul'a geldi. Son vazifeleri İstanbul Vilâyeti Tahrîr-i Mûsakkafât Komisyonu ve Maliye Nezâreti Arâzi-i Mevkûfe Komisyonu başkanlığıdır. Emekliye ayrıldıktan bir süre sonra 31 Aralık 1918 tarihinde vefat etti, Üsküdar'da Selimiye Dergâhı hazîresinde bulunan babasının kabrine defnedildi. Abdülazîz Bey padişahlardan Abdülmecid, Abdülazîz, V. Murad, II. Abdülhamid ve V. Mehmed Reşad dönemlerini görmüştür.

Abdülazîz Bey'in oğlu Nurullah Pertev (ö. 1956) ilim ve irfan sahibi, aynı zamanda bibliyograf olup *Kitâbü'l-Kütüb* adıyla çok geniş bir eser hazırlamışsa da basılamamıştır. Damadı Ahmed Ârifî Bey (ö. 1908) bürokrat, yazar, hattat ve müzisyendir. Rik'a hattında mahir olup kayınpederinden ta'lik meşketmiştir. Hat örneklerinden ikisi torunu Ahmet Nur Bey tarafından Ankara Etimesgut Camii'ne hediye edilmiştir. İbnülemin Mahmud Kemal, Abdülazîz Bey'i "Hitabette son derece maharetli ve söze âşık idi. Bir mecliste bilâfâsıla saatlerce söz söyler, söylemekten lezzet alır, dinleyenler de zevk alırdı; fakat kendisinin başkalarını dinlemeye tahammülü yoktu, mütâlaat ve muhâkemâtı, tavrı ve hatta kıyafeti kendine mahsus idi, hal ve kâli ile nevi şahsına münhasır olanlardan sayılabiliirdi. Vefakâr, dilnevâz, hayırhah idi, elinden ve dilinden geleni esirgermezdi" sözleriyle anlatır. Ayrıca ta'lik yazıda usta olan Abdülazîz Bey'in sağ elinin baş parmağında bir ânıza sebebiyle kuvvet kalmadığından istediği gibi yazamadığını belirtmiştir. Pakalın da Osmanlı tarihinin muhtelif sahalarında emsalsiz mâlûmata sahip, faziletli bir zat olduğuna kaydeder.

Eserleri. Abdülazîz Bey eserlerinin büyük çoğunluğunu sağlığında bastıramadığından bu yönüyle tanınmamıştır. Şiirlerini ihtiva eden büyük bir mecmua,